

Рецензія

кандидата юридичних наук, доцента, доцента кафедри публічного права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Білокурської Олени Валеріївни

на дисертаційне дослідження Гермак Катерини Олегівни

«Дисциплінарна відповідальність суддів: національні та міжнародні

стандарты», подане на здобуття ступеня доктора філософії

в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертаційне дослідження К.О. Гермак присвячене аналізу інституту дисциплінарної відповідальності суддів у контексті національних і міжнародних стандартів. Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає сумнівів та обумовлена сучасними трансформаційними процесами у сфері функціонування судової влади, які відбуваються в умовах утвердження принципу верховенства права, посилення ролі конституційних гарантій справедливого судового розгляду та імплементації міжнародних стандартів у національну правову систему України. У цьому контексті особливого значення набуває переосмислення інституту дисциплінарної відповідальності суддів як складової механізму забезпечення балансу між їх незалежністю та підзвітністю.

Судова влада у демократичній державі виконує ключову функцію гарантування прав і свобод людини, що зумовлює підвищені вимоги до професійної етики, доброчесності та відповідальності суддів. Водночас незалежність суддів не може розглядатися ізольовано від механізмів контролю, оскільки саме ефективний і належним чином врегульований інститут дисциплінарної відповідальності виступає інструментом забезпечення довіри до правосуддя та легітимності судової влади.

Дисциплінарна відповідальність суддів набуває якісно нового змісту, вона повинна розглядатися не лише як санкційний механізм реагування на

порушення, а як інструмент забезпечення реалізації права особи на справедливий судовий розгляд, що передбачає дотримання принципів незалежності, безсторонності, пропорційності та правової визначеності. Такий підхід відповідає як національним конституційним засадам, так і міжнародним стандартам, сформованим практикою Європейського суду з прав людини.

Актуальність дослідження також пояснюється необхідністю врахування сучасних трансформацій судової системи в Україні, включаючи оновлення інституцій суддівського врядування та підвищену увагу до стандартів доброчесності суддівського корпусу. У цьому контексті особливого значення набуває формування чітких правових гарантій, які унеможливають використання дисциплінарної відповідальності як засобу впливу на суддів або обмеження їхньої незалежності.

Сучасні демократичні держави сформували комплекс інституційних і нормативних гарантій, які одночасно забезпечують незалежність судової влади та високий рівень професійної компетентності суддів. Такі гарантії закріплюються не лише в конституційних положеннях і процесуальному законодавстві, але й у правовій та політичній культурі суспільства. У цьому контексті висновки Європейської Комісії за демократію через право, а також практика міжнародних судових органів свідчать про наявність двох відмінних стандартів щодо правових вимог до процедури призначення суддів та інституту їх дисциплінарної відповідальності.

Підтримання принципів судової незалежності, демократії та розподілу влади вимагає наявності широкого соціально-політичного консенсусу щодо цих фундаментальних конституційних цінностей. Дисциплінарна відповідальність суддів є інститутом, який особливо вразливий до інструменталізації з метою підриву судової незалежності та здійснення неправомірного тиску на суддів, що безпосередньо загрожує реалізації права на справедливий судовий розгляд.

Окрім того, незалежно від конкретної форми державного устрою в сучасній демократичній правовій державі, чітке відокремлення судової влади від законодавчої та виконавчої гілок влади, а також максимальний захист від дискреційного застосування заходів дисциплінарної відповідальності за неправомірні дії судді є необхідними умовами. Інститут дисциплінарної відповідальності не повинен трансформуватися на механізм, що порушує незалежність суддів. У цьому контексті критичного значення набуває чітке, вузьке та вичерпне визначення складу дисциплінарного проступку, яке за жодних обставин не дозволить втручання у сферу здійснення правосуддя.

Зауважимо, значний масив вітчизняних і зарубіжних наукових праць присвячено сутності та правовій природі дисциплінарної відповідальності суддів, її співвідношенню з принципом незалежності суддів, міжнародним стандартам, елементам складу дисциплінарного проступку, видам стягнень та процедурі провадження. Водночас в науковій площині залишається недостатньо розробленою низка ключових аспектів, зокрема, питання розмежування судової помилки та дисциплінарного проступку, визначення критеріїв пропорційності дисциплінарних санкцій, а також узгодження національних підходів із міжнародними стандартами. Такі підстави зумовлюють потребу у комплексному науковому аналізі інституту дисциплінарної відповідальності суддів у сучасних умовах. Відповідно, вибір дисертанткою теми дослідження «Дисциплінарна відповідальність суддів: національні та міжнародні стандарти» є своєчасною, науково обґрунтованою та має важливе теоретичне і практичне значення.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича згідно до плану наукових досліджень кафедри відповідно до наукових тем кафедри «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку» (державний реєстраційний номер 0120U103394), «Реформування процесуально-правових інститутів адвокатури, прокуратури та суду в умовах особливих правових режимів»

(державний реєстраційний номер 0125U003449), НДР «Впровадження стандартів юстиції Європейського Союзу у перехідне правосуддя України та інтенсифікація їхньої продуктивності цифрових рішень» (4/46 державний реєстраційний номер: 0126U000627).

Тему дисертації затверджено рішенням Науково-технічної ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформованих у дисертації. Аналіз дисертаційного дослідження, а також наукових публікацій дисертантки дає підстави стверджувати, що сформульовані у роботі положення, висновки та рекомендації є належним чином обґрунтованими. К.О. Гермак ґрунтовно дослідила законодавство, судову практику, практику органів, які уповноважені розглядати дисциплінарні скарги стосовно суддів та доктринальну базу. Авторка поставила за мету провести комплексний порівняльно-правовий аналіз національних та міжнародних стандартів дисциплінарної відповідальності суддів і розробити пропозиції щодо їх імплементації в українське законодавство. Основні положення дисертації, які виносяться на публічний захист, повною мірою представлені в публікаціях дисертантки та відповідають заявленій тематиці дослідження.

Дисертаційна робота характеризується логічною структурою, послідовністю викладу матеріалу та належним рівнем аргументації, містить теоретичний, національний та порівняльно-міжнародний блоки. Авторка звертається до практики ЄСПЛ, Суду ЄС, рекомендацій КРЄС та Венеціанської комісії, а також аналізує дисциплінарну практику Вищої ради правосуддя за останні роки, створюючи певну емпіричну базу дослідження.

Заслужовує на увагу положення про необхідність визначення в законі повного обсягу гарантій справедливого розгляду згідно ст. 6 ЄКПЛ, а саме: незалежність і неупередженість дисциплінарного органу (переважна участь суддів, відокремлення від виконавчої та законодавчої влади), право на захист, змагальність, вмотивованість рішень, повноцінне судове оскарження

по суті (включаючи перегляд фактів); пропорційність санкцій та винятковість звільнення (лише за серйозні, систематичні або умисні порушення, що суттєво підривають довіру до судової системи).

Обґрунтовано застосування принципів пропорційності покарання та винятковості звільнення. Санкції мають бути пропорційними тяжкості проступку, а звільнення з посади як виняткова міра, що застосовується лише за серйозні, систематичні або умисні порушення, які суттєво підривають довіру до судової системи в цілому.

Позитивно можна оцінити те, що дисертантка ґрунтовно розглядає окремі аспекти дисциплінарної практики Вищої ради правосуддя за 2023–2025 роки.

Основними висновками дисертаційного дослідження є положення про проблематику дисциплінарної відповідальності суддів як спеціального виду юридичної відповідальності, яка залишається однією з найбільш досліджуваних і водночас дискусійних у сучасній українській правовій доктрині.

Практичне значення дисертаційного дослідження К.О. Гермак полягає у тому, що сформульовані в роботі положення та пропозиції поглиблюють уявлення про інститут дисциплінарної відповідальності суддів в Україні та можуть бути використані у сфері правотворчої діяльності, науково-дослідній та освітній сферах.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас, позитивно оцінюючи загальний рівень виконаного дослідження, доцільно звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер і можуть стати предметом подальшої наукової полеміки.

1. Теоретична частина дисертації, (розділ 1) є досить описовою і недостатньо оригінальною. Авторка переважно компілює існуючі доктринальні позиції українських і зарубіжних учених, не пропонуючи власного концептуального бачення дисциплінарної відповідальності суддів як окремого виду юридичної відповідальності.

Зокрема, питання розмежування судової помилки та дисциплінарного проступку, яке декларується як одне з ключових, залишається недостатньо розробленим. Авторка не пропонує чітких критеріїв такого розмежування, обмежуючись загальними посиланнями на практику ЄСПЛ.

2. Порівняльно-правовий аналіз у пункті 3.2 розділу 3 є вибіркоким. Авторка зосередилася переважно на країнах, де в останні роки відбувалися гучні судові реформи та конфлікти з європейськими інституціями, зокрема, Польща, Румунія, Угорщина. Досвід держав зі стабільними, високоефективними системами дисциплінарної відповідальності суддів, а саме, Німеччина, Нідерланди, Данія, Швеція, Австрія, висвітлений фрагментарно або взагалі згадується лише оглядово. Такий підхід не дозволяє зробити об'єктивні та глибокі висновки щодо найкращих європейських практик, які могли б бути найбільш корисними для України. Крім того, порівняння часто зводиться до простого переліку норм без ґрунтового аналізу ефективності їх застосування на практиці.

Зазначені зауваження мають рекомендаційний характер, спрямовані на подальше поглиблення наукового дослідження, не заперечують наукових досягнень дисертації Катерини Олегівни Гермак та не впливають на висновок про належний рівень рецензованого дослідження та його загальну позитивну оцінку.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Актуальність кваліфікаційної роботи Катерини Олегівни Гермак незаперечна. Висновки й основні положення дисертації мають наукову новизну, високу теоретичну та практичну цінність. Під час дослідження тексту дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційне дослідження та публікації авторки виконані на достатньо високому науковому рівні, наукова новизна, висновки, їх обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем

методологією наукової діяльності відповідають вимогам, що висуваються до праць такого рівня.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що дисертаційне дослідження Катерини Олегівни Гермак «Дисциплінарна відповідальність суддів: національні та міжнародні стандарти» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальною і завершеною. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №431 від 21.03.2022 р., №502 від 19.05.2023 р., №507 від 03.05.2024 р.), а її авторка Катерина Олегівна Гермак заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри публічного права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Олена БІЛОСКУРСЬКА

